

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Noorderhaven 12, Groningen
Status: BBP
Periode: 20 april 2005
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts.
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 20 oktober 2006

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

Noorderhaven 12 was in eerste opzet een tweelaags dwarshuis met een zadeldak (evenwijdig aan de straat).¹ Van dit huis zijn gevels, balklagen en kapconstructie behouden gebleven. In de 17de of 18de eeuw is het huis achterwaarts uitgebreid, wellicht met een soortgelijke tweelaags aanbouw als de panden Noorderhaven 8 en 10. De dakvorm van deze aanbouw is onbekend. Was er sprake van een afdang, dwarskap of plat dak? Deze laatste variant staat getekend op een bouwaanvraag van 1968. Verder is het duidelijk dat het pand op de kadastrale minuut van circa 1830 reeds zijn huidige omvang had.

In de tweede helft van de 19de eeuw heeft een grondige verbouwing plaatsgevonden, waarbij niet alleen indeling en interieur-afwerking op de begane grond en eerste verdieping zijn vernieuwd maar ook de voorgevel is aangepast. De voor- en achterkamer en de gang op de begane grond hebben hun 19de-eeuwse karakter in belangrijke mate behouden. Opmerkelijk is het ontbreken van een trap in het voorste deel van het huis. Kennelijk heeft men bij deze verbouwing een nieuw trappenhuis tegen de achtergevel geplaatst. Dit vermoeden wordt bevestigd door de tekeningen van 1905 en 1912. Op deze tekeningen blijkt het huis bovendien uitgebreid te zijn met een slaapkamer op de begane grond van de afdang van het achterliggende pand, Hoekstraat 11. Dit was een eenlaags dwarshuisje met zadeldak en een afdang onder een plat dak of lessenaardak.

In 1905 is de voorgevel van het pand Noorderhaven 12 gemoderniseerd, waarbij de ramen en deur zijn vervangen. De gevel werd bestreken met portlandcement. Bij de sloop van het woonhuisje Hoekstraat 11 in 1912 en de bouw van een drielaags werkplaats/ pakhuis met een plat dak op die plek, verviel de slaapkamer op de begane grond.

In het derde kwart van de 20ste eeuw is de zolder aan de achterzijde vergroot met een dakkapel over de volle breedte van het huis. Hierbij moeten ook de onderste gedeelten van de (17de-eeuwse) sporen zijn afgezaagd. Een bouwvergunning voor deze wijziging ontbreekt, maar op de tekening van de bestaande toestand in 1968 staat deze dakopbouw reeds aangegeven. Bij een verbouwing van 'ondergeschikte betekenis' in 1968 is de indeling van de eerste verdieping van Noorderhaven 12 vernieuwd. Volgens een bijgeschreven tekst op de tekening waren grote delen van de binnenwanden uitgevoerd als puin, ten einde ook licht te verkrijgen in de inpandige gangruimte. In of kort na 1968 is het 19de-eeuwse uitstek met trappenhuis gesloopt, de binnenplaats overkapt (deels in één bouwlaag en deels in twee bouwlagen) en een nieuwe trap geplaatst.

Het pand is zeer grondig verbouwd in 1979-1982, naar ontwerp van Bart Huysman. Daarbij bleef alleen de begane grond ongewijzigd. De eerste verdieping werd heringericht tot een ongedeelde ruimte, voorzien van voorzetwanden en verlaagde plafonds. De tweede verdieping (zolder) is eveneens heringericht, waarbij de dakopbouw is vergroot. En op het niveau van de vliering kwam ook een uitbouw over de volle breedte van het pand tot stand. Op deze wijze kreeg de achtergevel haar huidige getrapte opbouw, inclusief de dakterrassen op de niveaus van zolder en vliering.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een tweelaags lijstgevel, voorzien van (nu wit geschilderd) pleisterwerk met schijnvoegen. Een cordonlijst vormt de scheiding tussen de begane grond en eerste verdieping. De gevel wordt afgesloten door een klassieke lijst, bestaande uit een architraaflijst, fries (met twee hoekconsole) en kroonlijst.

De begane grond is vernieuwd of heringedeeld in 1905, zoals valt op te maken uit de karakteristieke, getoogde vensters (links en midden) en het eveneens getoogde deurkozijn (rechts). De beide vensters bevatten H-schuiframes. De tweepaneelsvoordeur uit 1905 heeft een glaspaneel met een ingesnoerd halfronde beëindiging, afgeschermd door een sierlijk smeedijzeren rooster. Zowel het onderpaneel als het glaspaneel zijn gevat in geprofileerd lijstwerk. Opvallend is het ontbreken van ankers ter hoogte van de balklaag boven de begane grond.

¹ Helaas is de vogelvluchtplattegrond van de stad door Haubois (1643) onvoldoende eenduidig om het pand Noorderhaven 12 met zekerheid te lokaliseren.

De eerste verdieping bevat twee brede vensters (links en midden) en een iets smaller venster (rechts), waarvan de kozijnen uit de 18de eeuw kunnen dateren. Deze verschillen in maatvoering maken duidelijk dat het huis direct achter de voorgevel een voor- en zijkamer bezat. De H-schuiframen vertonen sporen van een 19de-eeuwse zesruitsverdeling met een brede middenroede. Boven deze vensters bevinden zich ankers, behorende bij de (oorspronkelijke) balklaag boven de eerste verdieping. Ongeveer midden naast het rechter venster bevindt zich nog een anker, waarvan het doel niet geheel duidelijk is. Op het nokverschild van het dak bevindt zich een dakkapel met hijsbalk.

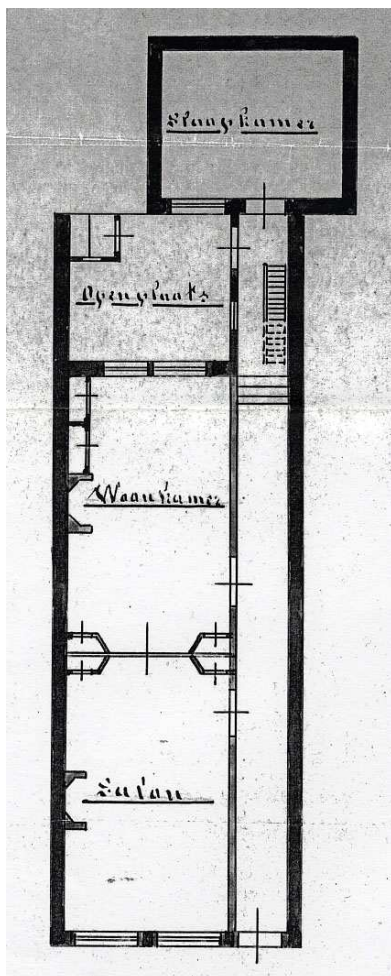
Voor het huis ligt een eenvoudige stoep, voorzien van betontegels. Het eenvoudige ijzeren hekwerk rond de stoep dateert uit de 20ste eeuw.

De rechterzijgevel is een puntgevel, afgedekt door pannen. Bij inspectie vanaf het hoogste terras aan de achterzijde kon slechts worden vastgesteld dat de gevel geheel bestaat uit 'oud metselwerk'.

De achtergevel bestaat uit drie versprongen gevelvlakken, waarvan de onderste bestaat uit begane grond en eerste verdieping. De in twee niveau's terugliggende gevelvlakken van de tweede en derde verdieping zijn bekleed met trespa.

De begane grond bevat een samengesteld houten venster, voorzien van een stolpraam en twee (schuivende) zijlichten met bovenlichten. Volgens de bouwtekeningen was er tot 1968 sprake van twee zelfstandige vensters met H-schuiframen (19de eeuw). Het vierdelige venster op de eerste verdieping stamt uit 1979. De terugliggende tweede verdieping of zolderverdieping bevat een glasdeur en een driedelig venster, beide uit 1979. De nog verder terugliggende derde verdieping of vloerverdieping stamt uit 1979. Dat geldt ook voor de (glas)deur en het vierdelige venster.

Op het zadeldak van het dwarshuis liggen geglazuurde zwarte opnieuw verbeterde Hollandse pannen.

Plattegrondtekening van de begane grond uit 1905.

plattegronden per bouwlaag

Onder het voorste deel van de achterkamer op de begane grond en deels onder de kastenwand tussen voor- en achterkamer bevindt zich een laag keldertje, dat in situering en hoogte niet past bij de 19de-eeuwse indeling van de begane grond. Kennelijk hoort deze kelder bij een oudere indeling van het huis (17de eeuw). Nagenoeg zeker is het plafond bij de verbouwing in de 19de eeuw verlaagd. De toegang bestaat uit een eenvoudig vloerluik. De wanden zijn gepleisterd, de vloer is geplaveid met rode plavuizen. Een hergebruikte, geprofileerde balk vormt de drager voor de schuifdeuren tussen voor- en achterkamer.

De begane grond heeft een 19de-eeuwse tweebeukige indeling. De smalle beuk aan de rechterzijde bevat de gang, de brede beuk aan de linkerzijde een voor- en achterkamer. De gang heeft een afwerking met marmeren vloertegels, marmeren plinten en neuten, gepleisterde wanden en een eenvoudig stucplafond. Voor- en achterkamer zijn bereikbaar via twee deurkozijnen met geprofileerde architraaflijsten, waarin driepaneelsdeuren. Deze 19de-eeuwse deuren zijn afgehangen aan knieren. Ook de voordeur uit 1905 is nog afgehangen aan knieren. De schuiven en knoppen zijn van koper. De voorkamer heeft een eenvoudig stucplafond, versierd met een plintlijst. Tegen de linker zijwand staat een schouw met een zwartmarmeren schoorsteenmantel met roodmarmeren decoraties. De aansluiting van het rookkanaal op het stucplafond is afgezet met een gestucte kroonlijst. Een kastenwand met schuifdeuren vormt de scheiding tussen de voor- en achterkamer. De schuine neggen van de schuifdeuren hebben driepaneelsbetimmeringen. Ook de schuifdeuren zelf hebben een driepaneelsverdeling, waarvan echter de bovenste twee (secondair) zijn ingevuld met glas-in-lood. Alle voornoemde interieuronderdelen dateren uit de late 19de eeuw. De voorgevel heeft een betimmering met gebogen vensterzitbanken, waarvan de onderbouw bestaat uit kraaldelen (1905).

Twee foto's van 19^e eeuwse deuren op de begane grond

De achterkamer heeft een soortgelijke interieur-afwerking. Ook hier is sprake van een eenvoudig stucplafond met een plintlijst, een schouw met zwartmarmeren schoorsteenmantel tegen de linker zijgevel en driepaneelsdeuren. De schuine neggen van de doorgang met schuifdeuren hebben driepaneelsbetimmeringen. Het afwijkende beloop van de plintlijst in het stucplafond markeert de plaats van één of twee verdwenen kasten, eertijds rechts naast de schouw gesitueerd.

De binnenplaats achter het huis is overkapt met een plat dak, waarin bovenlichten zorgen voor licht. Rechts in de hoek staat een open trap, die leidt naar de eerste verdieping. Op deze plek stond aanvankelijk een 19de-eeuws trappenhuis. Links in de hoek staat een eenlaags bijgebouwtje, een toilet. Sedert de 19de eeuw was dit reeds de plek van een toilet, aanvankelijk op de binnenplaats. De marmeren vloer is van recente datum (circa 1982).

De eerste verdieping is een nagenoeg ongedeelde ruimte, slechts voorzien van een portaal tussen de trap van begane grond naar de eerste verdieping (komende vanaf de binnenplaats) en de trap van de eerste verdieping naar de tweede verdieping. Dit portaal stamt uit 1982. Het voorste deel van de ruimte op de eerste verdieping heeft een ziende balklaag, weliswaar met omtimmerde balken. Het achterste deel van de kamer heeft een verlaagd plafond (1979). Twee rookkanalen tegen de linker zijwand markeren de plaatsen van verdwenen schouwen. De verdere interieur-afwerking is geheel vernieuwd in de periode 1979-'82, behalve de lambrisering op de voorgevel (aangepast in 1979). Ter verstijving van de balklaag is plaatselijk een houten onderslagbalk toegevoegd, rustend op twee stalen kolommen (1979 of later).

De tweede verdieping is de voormalige zolder, voorzien van een dakopbouw aan de achterzijde. Deze dakopbouw heeft zijn huidige vorm gekregen in 1979-'82 door vergroting van een iets oudere dakopbouw. Het balkon op dit niveau staat op de tekening van 1979 aangeduid als 'wasbalkon'. Van de constructie viel op dit niveau niets te zien, afgezien van de lage borstwering aan de voorzijde. De dakkapel heeft een hijsbalk. De indeling en interieur-afwerking zijn vernieuwd in de periode 1979-'82, inclusief de pui in achtergevel van de dakopbouw aan de achterzijde. Deze dakopbouw stamt vermoedelijk reeds uit de jaren zestig.

De derde verdieping is een soort vliering, eveneens met een dakopbouw aan de achterzijde. Deze dakopbouw stamt uit 1979-'82. Achter de betimmeringen valt nog te zien dat er delen van de oude kapconstructie bewaard zijn gebleven, bestaande uit restanten van de 17de-eeuwse naaldhouten sporenkappen. Verder viel in een van de kasten een klein gedeelte van de gemene gevel tussen de panden Noorderhaven 10 en 12 te zien, voorzien van vlechtingen.

WAARDESTELLING

Het pand Noorderhaven 12 heeft hoge monumentwaarden als onderdeel van de (vrijwel) aaneengesloten 17de-eeuwse bebouwing op het noordelijke tracé van de middeleeuwse stadswal. Vermoedelijk is er sprake van een planmatige stedenbouwkundige aanleg, waarbij voorwaarden zijn gesteld aan opzet, functie en architectuur van de huizen. Dit valt te herkennen in de verkaveling, bouwhoogte en architectuur. De kap en voorgevel van Noorderhaven 12 hebben hoge monumentwaarden, aangezien deze in opzet en geleding geheel aansluit op de belendingen. Het pand heeft daarnaast hoge monumentwaarden, aangezien het 17de-eeuwse casco van het dwarshuis en het iets jongere casco van de achteraanbouw goed bewaard zijn gebleven (muurwerk en balklagen). Van de kapconstructie zijn slechts de sporen in het voorste kapschild behouden gebleven, hetgeen met name in combinatie met de kapconstructie van de belendende panden positieve monumentwaarden vertegenwoordigt. De kelder stamt wellicht ook de bouwtijd, maar is verlaagd en is zijn context met de indeling van de begane grond verloren. Daarom is slechts sprake van positieve monumentwaarden.

De voorgevel heeft hoge monumentwaarden, aangezien er sprake is van een 17de-eeuws hoofdopzet met aanpassingen in de 18de- tot vroege 20ste eeuw. Deze gevel heeft daarmee een 'afleesbare' historische gelaagdheid gekregen, zonder (ernstige) verstoringen. De achtergevel heeft door alle opbouwen en doorbraken indifferente monumentwaarden.

De indeling en interieur-afwerking van de begane grond hebben hoge monumentwaarden, aangezien er sprake is van een complete, gave 19de-eeuwse opzet. De indeling van de overige bouwlagen heeft indifferente monumentwaarden, evenals de interieur-afwerking.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is nader onderzoek van het casco van belang, zowel het muurwerk als de balklagen en kapconstructie. Met behulp van archiefonderzoek kan wellicht meer informatie worden verkregen over de verkaveling van de terreinen van de middeleeuwse stadsversterking in de 17de eeuw, de uitgifte van nieuwe kavels en de volgorde van bebouwing.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Noorderhaven 12 en Hoekstraat 11**
Bouwdoosiernummer : B 5176
D.I.V. bezoek : 1 december 2004

1905

G.J. Barreé krijgt een vergunning voor het vernieuwen van de deur en raamkozijnen en het bestrijken van de voorgevel van Noorderhaven 12 met portlandcement.

1912

G.J. Barreé krijgt een vergunning voor het afbreken van Hoekstraat 11 en het oprichten in plaats daarvan van een gebouw bevattende magazijnruimte en een werkplaats ter vergroting van het aangrenzende gebouw Noorderhaven 6. Daarnaast krijgt Barreé vergunning om de stoep tegen de voorgevel van Hoekstraat 11 te vernieuwen. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1968

G. Barreé krijgt toestemming voor het uitvoeren van werkzaamheden van ondergeschikte betekenis. Het betreft het wijzigen van de indeling van de eerste verdieping van het gebouw Noorderhaven 12.

1975

Lichtdrukkerij Wm Veenstra B.V. krijgt toestemming voor het uitvoeren van werkzaamheden van ondergeschikte betekenis. Het betreft het wijzigen van de voorgevel van het opslaggebouw door het aanbrengen van een kanteldeur in de voorgevel en het veranderen van de bestaande deuren van het gebouw Hoekstraat 11.

1979

Bart Huysman krijgt een vergunning voor het veranderen van het gebouw Noorderhaven 12 bevattende bedrijfsruimte met bovenwoning. De bouwkosten bedragen f 40.277,-
Het werk wordt in 1982 voltooid. Er is een gedeeltelijke werkschrijving aanwezig in het bouwdoosier (verwijderen van oa stuc plafonds, deel kozijnen en deuren, plat dak tweede verdieping, vliering en spanten en hanebalken derde verdieping).

H. Wierts